

קולות בסוגר

ספור

מ א ת

י. ייבין

א.

מנות-הארוחה בקלחת-המתכת הכפולה, העשויה צלחת בתוך צלחת, כזו שהיה משתמש בה בחזית, לפני חמש-עשרה שנה. כבר הספיקו להתקרר, כשחניגה השוטו היושב על-יד הפשפש, רמזו ליתומי:

— כבר אפשר להכנס.

... עתה עמד בחצר של בית-הסוהר, לפני גִּנְנִי. גנני זה, שהיה מכיר אותו תמיד במכנסים הקצרים מעל שוקי-החלוצ השעירים בגזרתו הדרוכה — התמיה מאד בחלוק העקוד של אסיר, שבו נראה גופו מטושטש וזוחה, כגופו של חולה, ובעיניו, שָׁדְהוּ משהו מחמת ישיבה ממושכת בתא.

יתומי הגיש את הקלחת.

— הבאתי לך אוכל... ממסעדת תַּמְרִין... יש כאן מרק, כבד צלויה וליפתן...

תאכל תיכף, הבטחתי להחזיר את הקלחת...

גנני לגם לגימות אחדות מן האוכל — ומשך את ידו ממנו. מיד נשתרבבו אל הקלחת עשרות ידים של אסירים — הם עטו על מעט המזון כאנקורים הללו העוטים על פירורים בין אבני-הרחוב — מחמת רעב, משום שפתבג-המלך אינו מספיק, ומשום שאוכל זה, שאינו דומה למנות, שמקבלים כאן ושאותו אוכלים אנשים מעבר לסורג, — חֶשֶׁים בטעימתו משהו מטעם החופש הרענן, שהנפש יוצאת אליו כל כך. ולאחר רגעים אחדים כבר היו הצלחות מנוקות עד טפת-השומן האחרונה, וקרקעיתן הבריקה, כאילו צחצחה אותן בעלת-בית מופתית.

— אתה יודע, גנני, פסק-הדין אינו צריך להדאיג אותך. יגישו ערעור. על-

פי הערעור ודאי שישחררו אותך...

גנני לא אמר כלום, רק הציץ בו במבטו השקט מאד, ומבט זה אמר ברורות, שידוע הוא היטב, שכל זה — שקר, ושגם יתומי בעצמו אינו מאמין בשחרורו; שהרי ברור, שאם היו פרעות ביהודים וערביים נידונו לשבת בבית-הסוהר. מוכרחים

להיות גם נידונים יהודים — הממשלה אינה מקלה בין גזע לגזע, הממשלה נוהגת בלא איפה ואיפה — ואם מישהו מן היהודים צריך לשבת בסוהר, שוב אין כל סבה, מפני-מה לא ישב גנני דוקה? כל זה היה הגיוני בהחלט. הרי זה היה חוסר-טעם גמור לדרוש, שהממשלה תשנה את שיטותיה הקבועות, הנציבות בגלל איזה גנני -- ואי-אפשר היה להועיל כאן כלום.

אבל יתומי, שנבוכ ממבטו של חברו האסיר, הוסיף להסתבך יותר ויותר: — אתה יודע... כל העיר נרעשה מפסק-דיןך. בכל מקום שאני בא שואלים אותי, יודעים, שאני חברך... חמש-עשרה שנות מאסר — לא דבר קטן... כולם שואלים אותי... אין מנוחה לאנשים...

שוב לא אמר גנני כלום, רק רפרף על פניו של יתומי במבט של עיניו האפורות והעמומות משהו מחמת ישיבה בכלא — ויתומי נתפַּרְכֵם כולו תחת מבט זה. כן, גם הוא וגם גנני יָדְעוּ, שזהו שקר גס. איש לא נרעש מזה, שחלוץ יהודי, שהגן על האנשים, שלא ישחטו, נידון לשבת בבית-הסוהר עד שילבינו שערותיו, ואלה שניצלו על ידו אוכלים ושותים וישנים במנוחה. אבל הוא הרגיש את עצמו אשם כלפי גנני ורצה להגיד לו דבר טוב, — אלא שעכשיו, אחר הדברים, שאמר לו, נתבייש מפני שקר זה, וקשה היה לו להסתכל בפניו...

ומשום כך, כשנגש השוטר הערבי אל גנני, גזר עליו להושיט את שתי ידיו, שם עליהן את צמיד-הברזל, ואחר-כך הידק את המנעול במכת-אגרוף, שכיווצה את פניו של גנני מכאב (היתה זו השעה, שבה מוציאים את האסירים לעבודות-הכביש), וכשאמר ליתומי, שכבר צריך ללכת, הראיון נגמר, — הוקל עליו, והוא מיהר להפרד מחברו:

— אתה רואה, השוטר מאיץ... אני מוכרח ללכת... נתראה בוודאי בקרוב בתל-אביב, בחופש. אז נעשה לך חגיגה — בקאזינו, חביבי, לכבוד-שחרורך — נשף כיד-המלך... שלום, גנני...

וכשהגיע יתומי לתל אביב אפפה אותו שוב ההויה האחרת, הרגילה, המגודרת בסורג מעבר מזה. לפני בתי-הראינוע עמדו אנשים בתור ארוך מבעוד יום (היתה הצגה בהשתתפות "כוכב" יוצא מן הכלל). נערים וריזים הציעו כרטיסים מחוץ לתור, בתוספת-גרוש למחיר, והאנשים עמדו עמהם על המקח, הציעו חצי-גרוש. במסעדות, לפני השולחנות, שעמדו בחוץ, ישבו סוחרים, ואגב משחק מיושב בדומינו דברו על מגרשים ועל אדמת-פרדסים, ועל המדרכות זרם ההמון אל הים — ולכל המטיילים היו פנים רציניים מאד, כאילו ממלאים הם חובה קדושה, עכשיו, כשהם יוצאים לשאוף את אויר הים להבראת-הגוף לאחר שגמרו את עבודת-יומם. והרעיון, שאנשים אלה יכולים כולם לטייל, לאכול את ארוחתם, ללכת לראיונות

עם אהובותיהם, וגנני זה, ששכב תחת כדורים כדי להציל אותם ממות, קבור מאחורי הסורג, ועליו לשבת שם יום אחר יום, חודש אחר חודש, שנה אחר שנה – חמש עשרה שנה, ודבר זה לא איכפת אף לאחד – כל זה עלב מאד, עלב עד המעמקים, ויתומי לא ידע, במה לרחוץ עלבון זה –

באופן מיכאני נגש ללוח-המודעות והתחיל קורא אותן זו אחר זו :
"לאפרושי מאיסורא. ליהוי ידוע, שהקצב יוסף וואלגרהולץ מאכיל את לקוחותיו נבלות וטרפות. אנו מזהירים את הקהל שלא לקנות ממנו שום דבר, לבל יכשלו ח"ו בכמה לאוין מדאורייתא, ולשומע ינעם ותבוא עליו ברכת טוב – הרבנות הראשית".

הערב ירצה הח' שקשקי על הנושא: אנו ומלחמת האזרחים בסין. ההתחלה בשעה 8 בדיוק, במועדון מפלגת פועלי א"י".

"בקרר את הסרט "פאריס העליזה", גלי צחוק סוחפים. סרט מזמר ומדבר צרפתית במאה אחוז. בתפקיד הראשי – ז'אניט מקדונלד המצודדת לבבות".

"הכוננו לקראת הקונצרט הגדול של להקת הקוזקים מדון. שירים רוסיים, בללאיקות ומנדולינות..."

והויה מטולאה זו, שהכריזה על עצמה מעל לוח-המודעות העירוני – הויה זו של גלי-הצחוק הסוחפים, דרשות-הדרשנים וההרצאות על מלחמת-האזרחים בסין היתה קלה מאד, קלה ואפסית כקצף על פני המים – לעומת אותה ההויה הכבדה מאד והרצינית מאד של החלוץ גנני, היושב עכשיו בבית-הסוהר, ישן על המחצלת, יוצא החוצה לעבודות-הכביש בחלוק עקוד של אסיר, וקודם-לכך נועל השוטר את צמיד-הברזל על שתי ידיו במכת-אגרוף. ופתאום השתלבו מסביב ליתומי הדרשנים מפרשת-השבוע, המרצים המפלגתיים, האנשים העורכים טיול של מצוה אל הים להבראת-גופם וסוחרי המגרשים, התלכדו כולם והיו מסביב ליתומי לסורג צר מאד, סורג-ברזל כפול ומכופל, יותר צר מאותו שמסביב לגנני, סורג בלתי-נראה, ששלמותו אינה נפגמת גם בלא משגיחים על הפתח ושאינן לצאת ממנו...

ב.

כשכבר הסתובב לשבעה ברחובות העיר העברית – הרחובות התחילו להתרוקן בשעה זו אחר הצות – נזכר יתומי, שהוא עיף מאד ושאינן לו בעצם מקום ללון. הוא נגש לאותה המסעדה הקטנה בסימטה הצדדית, שבה היה מבלה את הימים כשלא היתה לו תקרה מעל לראשו. במסעדה זו, עם בעל-הבית הַקֶּנֶן והשחות, שכל דאגות-העולם כאילו רבצו על כתפיו, עם השולחנות הקטנים, שאף פעם לא סר מהם השומן – היה לו שולחן בפינה, שלפניו היה יושב ימים שלמים. שם היה מזמין את החמיצה עם הלחם, לפעמים, כשהיה עוד גרוש בכיס, גם את

המנה הראשונה, ואחר־כך קורא את כל העתונים, עתון אחר עתון, לרבות את המודעות. זה לא היה בית, אי־אפשר לומר, שזה היה בית, אבל זה היה מעין בית. שולחן זה במסעדה הקטנה ראה כפינה משלו, שהיה שוכר יומית במחיר מנה של חמיצה ולחם. ובעל־הבית היה אדיב, לא התרעם אף פעם על שהוא ממעט בהזמנות – בין כך וכך לא היו לו הרבה לקוחות, ובשכר זה מוכרח היה יתומי לשמוע מפיו את כל הקובלנות על העירייה ומסיה, על יוקר־הבשר ועל הקונים, שלוקחים בהקפה ואינם משלמים.

אבל כשגשג לסימטה לא מצא עוד את המסעדה – במקומה היה שלט של קפה מודרני מסגור באורות חשמל, ומבפנים בקעו צלילי־ג'ז. יתומי לא יכול שלא להודות באֶלְגָאנטיות של הקפה החדש־אבל ברי היה, שהפינה שלו אבדה לו ללא שילומים, והיה צר לו באותו רגע, כאילו חרב עליו ביתו.

כשפנה ללכת הלאה מן הדלת הסגורה ראה פתאום לפניו פרצוף חור מאד, בלא כובע, פרוץ־שער, שמעילו היה מלא חורים.

– סהרי!

כן, זה היה סהרי, החלוץ הטוב, המשובח שבחלוצי גדוד־העבודה, שהשאיר את כל כחותיו במחצבות של ירושלים ובבצות של תל־יוסף, ועתה, כשהענינים נהיו רעים, כשהמלכות סגרה את השערים, ובנין־המולדת הופסק, אמרו עליו, ש־במוחו זו דבר־מה.

מראהו של סהרי היה עלוב מאד. הוא עומד למולו, אבל עיניו התרוצצו רחוקות מאד, כמו מובדלות לגמרן מן הגוף, שנשא אותן, ללא כל חבור עמו.

– מה שלומך, סהרי? שאל יתומי בלבביות.

– אין כלום... אין כלום...

– מה אין כלום?

– אין כלום... אני הרי כבר ראיתי את הארץ בבנינה... ראיתי את ההרים

– שם – כולם מכוסים בתים לבנים, בתים יהודיים. בכל מקום – כפרים עם הרבה תינוקות, עם הרבה אנשים. עתה אין כלום, לא נשאר כלום...

– שמע, סהרי – ניסה יתומי להרגיעו – למה לך להסתובב ככה! הרי תלך לאיבוד, תלך לגמרי לאיבוד. מוטב שלא תחשוב על ההרים שם, אלא תגש ללשכה. תקבל יום־עבודה... הרי כך תלך לאיבוד...

אבל סהרי, החלוץ מגדוד־העבודה, שדעתו הולכת ומסֶרֶפת עליו מחמת האסון, שקרה את הארץ, לא שמע כלל לדבריו של יתומי, שרצה להחזירו לפְּחוּת־הדעת.

ויתומי מדבר על לבו שוב:

— סהרי. היכן אתה גר? נכנס משהו אליך? בא משהו לדאוג לך?
 — אף אחד לא נכנס. רק אלה מחברון נכנסים.
 — מי מחברון?
 — אלה... שנשחטו. הם באים לפעמים... מתישבים מסביב. צואריהם פרוצים... גם זה בא—שמלגו את ראשו על מכונת-הפרימוס... הם מתישבים, אינם מדברים. כששחטו אותם, עמדו ה־ס'וֹלִים והביטו... הביטו — ולא התערבו כלום... והם אינם מדברים — רק בעיניהם הם מדברים. ואני שואל אותם: אולי תלכו? אינם הולכים. ואני שואל אותם: מה אתם רוצים ממני? איני יכול לעשות כלום... אבל הם לא הולכים... הם יושבים עמי—כל הלילה...

— שמע, סהרי, תוציא לך את הענינים האלה ממוחך... הלא היית פועל מצויין, גם יציקת-בִּיטוֹן אתה יודע, יכולת להרויח חצי-לירה ליום... תלך ותשיג לך עבודה, ואת כל זה תוציא ממוחך...

אבל כאן נעלב סהרי, נעלב מחמת ההצעה של יתומי. הוא הציץ בו בעיני-שנאה של מטורף למחצה, ובלא להגיד שלום פנה הצדה בצעדים מהירים, כמעט בריצה — עד שנבלע לגמרו בשחור-הלילה...

עוד זמן מרובה הסתובב יתומי ברחובות הריקים, עד שנפגש לו אריה בֶּשֶׁן, במעיל-העור המרופט מאד וכמצנפת-האֶפְסִים השמוטה על פדחתו.

אריה בשן, הבחור עם גוף-הענק, העינים הקטנות, העקשניות, שיש בהן משהו מנצנוץ-פלדה, והקול הרועם גם כשהוא מדבר בלחש, נראה בכל הרפתקאותיו וגלגוליו בארץ זו כחייל, שֶׁכָּרַד במקרה מפלוגת-צבא רַב־ת-גבורה, שנתפורה ואינה קיימת עוד, אבל הוא נודד ממקום למקום ומחפש תמיד את פלוגתו — כי ביחידות, בלא להיות בשורה, הוא, הענק, מיותם ואובד-עצות כתינוק. וכך, אחר גלגולים הרבה, נספח לקבוצה, שנמצא בה גם יתומי, ועתה נדמה לו, שזוהי הפלוגה שלו, שחפש אותה שנים על שנים.

— יתומי... כל כך מאוחר... ודאי אין לך מקום ללון...

יתומי נענע בראשו מתוך הודיה.

— טוב שפגשתיך. הייתי היום בירושלים. יש לי דרישת שלום בשבילך ממֶצְדִי. מתכוננים לפעולה. נצטרך "לשבת"... הוא קורא אותך להתיעצות — לירושלים. הרי לך גם גרושים אחדים להוצאות הדרך... תסע מחר, הענין תכוף...

— ומה בדבר מקום-לינה? — שסע אותו יתומי.

— יש לי מקום מצויין בשבילך — ממש "מלון המלך דוד".

— היכן זה המקום המצויין?

— תראה מיד. בוא אחרי. אתה יודע — כבר חדלתי לרעוב, יש לי עבודה — שמירח בבית חדש. שם תוכל ללון.

ואריה בשן הוליך אותו דרך סימטאות חשוכות, עד שהביאו לבית עטוף-
פיגומים, שמציץ עדיין בחורי חלונותיו הריקים.

— זהו מלון המלך דוד? שלך?

— חכה, תעלה עמי.

ובשן הוליך אותו בידו, טפס עמו על גבי קרשים חלקלקים, שמשמשים
חבור בין קומה לקומה, במקום מדרגות, דלג עמו מעל חורים, שנבעו פתאם בין
הקרשים, ושדרכם אפשר היה להתגלגל אל אבני-הרחוב, טפס ועלה, טפס
ועלה דרך חללים מלאים טחב של ביטון, שעדיין לא נקרח — ונדמה היה לו,
ליתומי, שאין סוף לקרשים, לסולמות, לחורים בין הקורות, עד שפתאום נסתיימו
כל החללים הטחובים, והוא נמצא על גג, שממנו נראתה העיר הנוצצת באורותיה.
— אתה רואה, יתומי, איזה מראה נהדר? הנה שם — הים, אתה רואה אורות
של ספינה? והנה שם, סמוך לאופק, הכפרים של השרון, וכל העיר מתחתיך.
מראה יותר יפה מאשר במלון המלך דוד. והכל — חנם אין כסף, גם זו מעלה...
ואילו היה לנו כאן עוד בקבוק-קוניאק, שיכולנו "לשחוט" אותו, היה לגמרי טוב...
ימוכן, יתומי, שעליך להזהר קצת. הביטון עדיין הוא רטוב, מעקה לא סודר
עדיין, ואם תרצה לטייל כאן, צריך אתה להזהר. שלא תגיע למדרכה בדרך קצרה
יותר מדאי, — ולא תוכל עוד לנסוע לירושלים אל מְצִדִי...
— חכה רגע — אשים לך שקים אחדים, שלא תִרְקַב. יש עוד כאן שלוליות
של מים בין הביטון... ואני מוכרח להפריד ממך. אני יורד למטה, לשמירה. ואל
תשכח את הנסיעה לירושלים... ליל-מנוחה.

יתומי, לאחר שנאלמו צעדיו של חברו על קרשי-הבנין, שעדיין לא נגמר, —
השתטח על השקים בין שלוליות-המים והביטון הרטוב. בינתיים התעננו השמים,
גשם התחיל מטפטף. הוא התעטף בשק, אבל הצנה חדרה אל גופו וחילחלה
בעצמותיו.

סוף-סוף התגברה עליו עייפותו, והוא שקע בספק שינה, ספק התעלפות —
ואז היה לו, ליתומי, מראה, שזכר אותו אחר-כך במשך הרבה זמן, והוא לא יָדַע,
אם זה היה בחלום או בהקיץ:

נדמה לו, ליתומי, כשהוא שוכב כך, אדם אובד, שאין לו תקרה מעל לראשו.
שמישהו הולך ומתקרב אליו ופורש את זרועותיו לקראתו. והנה הוא קָרַב אליו
וחבק אותו בין זרועותיו, אבל הזרועות הן נוקשות מאד וחבוֹקָן מכאיב מאד,
ולחיצתן קרה ונוקשה, כלחיצת-צבת.

יתומי נבהל, יתומי רוצה להחליץ מן החבוק המכאיב. אבל הנה הוא שומע
קול חמדבר אליו:

תסלח לי, דוב, אל תדחה אותי, אני אמך, באתי אליך משום שידעתי, שרצ
לך מאד, וידעתי, ששום אשה אחרת לא תבוא אליך.
הייתי רוצה לאמץ אותך אל בשרי, כדי שיהיה לך קצת; אבל אתה יודע,
בני, כי מתי מוזמן ואין לי בשר, כי כבר אכלוהו התולעים. הייתי רוצה ללשף את
ראשך האובד בכפות-ידי, כי יודעת אני, שאתה הולך בדרך-אבדן, אבל אין לי
כפות-ידיים, כי הן נרקבו מוזמן בקבר החשוך. תסלח לי, בני, על שלטיפותי קשות
וקרות כל-כך, אבל אני יודעת, שאחרת לא תבוא אליך. על-כן באתי אני לאמץ
אותך לדרכך הקשה" —

יתומי אינו מנסה עוד להחליץ מחבוקי-השלד הנוקשים. יתומי אינו משתמט
עוד. הוא מושיט את ראשו לשריד של ידי-האם האומללות, המברכות אותו לדרכו
הקשה. אין הוא משתמט עוד — רק מרגיש הוא, שמגפרת-אהבה זו הולכת ונולפת
לתוך דמו מנוחה, הולכת ונולפת נכונות שקטה ללכת הלאה, ללא זיע, בדרך הקשה.
שנועדה לו...

ג.

יתומי נקלע למחר לירושלים, כי לשם הזמין אותו מְצַדִּי חברו להתייעצות
בדבר הפעולות הקרובות.

ירושלים זו — גם עכשיו, לאחר שנשפך בה דם-יהודים, נראתה גדולה
מאד וחורגת מאותה המסגרת, שלחוכה הכניסו קטני-האמנה את חיהם של שבי-
הגולה: לעבוד, להסתדר, לבנות בית בארץ-אבות — וזו כל הפדות... ירושלים זו,
בשעת בין-הערבים, בגיבוכי-אבניה, בנקעים של המחצבות העזובות, הנפערים
כלועי חיות-בראשית באמצע הרחובות הראשיים, בכסף הִדְהָה של צמרות-זיתיה,
הדומה בגונו לעטרות של טליתות ישנים, בסימטאותיה-דרכיה, העולות בין
גדרות-אבן, ודומה, שהן מוליכות לא לסתם ישוב של בני-אדם, אלא אי-בזה
לשערי-מרומים, — ירושלים זו, כמו שהיא, גם בעזובה הגדולה שלה, נשארה עד
היום בית אלהים חיים. יותר מִבְּכָל מקום בעולם היה האדם כאן לא בן-בית, לא
שליט, אלא אורח בבית האלהים הטוב, שהרשה בחסדו לבני-אדם להסתופף בחצרותיו,
לאהוב, לשנוא, לאכול לחם, להתעסק בפרקמטיה-ואף-על-פי-כן מרגיש אדם, שהוא
מסתופף כאן בחדרי-חדריו של אדון-כל — כשהוא הולך בסימטאותיה של ירושלים.
עם להט הישימון הקרוב הנושם על העיר — אותו הישימון, שבו לא תדרוך רגל-
אדם, רק ה' צבאות לבדו...

עתה יֵשְׁבוּ שניהם. יתומי ומְצַדִּי, על פתח המסעדה הקטנה שעליד הככר
המרכזית. מְצַדִּי, צעיר, שפניו ירקרקים ורזים מאד, פנים של סגפן, ומצחו הגבוה—

מצח של תלמיד-חכם, שבצעם נועד לבלות את ימיו ולילותיו במחקרים, אלא שהיה אחד מאלה, שאסון העם נגע לכם, והם שברו את חייהם ויצאו להלחם לציוניות, – מַצְדִּי השמיץ מלים מקוטעות!

– ובכן, בשבת יהא הדבר. בשבת נוציא את הדגל ברחובות העיר העברית. ויתומי מחוה דעתו:

“אתח יודע, מצדי, – רק אלה יזכו לבוא בצבא-הגואל, שנתנו את גופם הפקר וכסף לדורכים, הפקר למאכלת-הרעב, למחצלת על רצפת-התא בבית-הכלא, לשנאת-שאננים ולגידופיהם – אבל אלה שרק בפייהם ימללו רמות וחדריהם מלאים כל טוב, – אלה לא יבואו בסוד-הגואל...”
ומצדי מקרב את כוס היין אל יתומי – מצדי זה, המלומד מכבר בישיבה בבית-הסוהר.

– שְׁתָּה, שְׁתָּה, חביבי – עוד מעט לא יהא לך יין כזה – מפתגם-המלך תאכל...”

ויתומי, כשהוא שותה, הריהו נעשה נוטה להשתפכות-הנפש, ומתחיל שואל את מצדי:

– כלום חשבת, מצדי, מה עצוב בכל ל גורלו של אדם?
“הראית אנשים בימי-המהפכה, בצריפי-הפליטים, לְבָנִים מְפָנִים – בעלי-בתים נכבדים היו פליטים אלה פעם-ושם, בצריפי-הפליטים, היו זורקים להם את פת-הלחם מרחוק, כמו למצורעים...”
“ואת חדריי-המתים במכון האנאטומי ראית? את המתים המנותחים, שקרביהם מגולים, כמנגנון זה בשעונים מקולקלים, שיד סקרנית פתחה אותם...”
“ואת הידים ראית שם, ידי-אדם, שעשו פעם בכל מלאכה, סללו כבישים, יצקו ברזל, חטבו פסילים, חבקו גופים בכלות-גפש או היו ספוקות בשברון-יאוש, – ועתה הן מונחות ירקקות, מעובשות ומאוסות –

“ואת העינים, עיני-אדם יקרות מכל אבני-החן שבעולם, שלפעמים נגהו בצחוק, שבכו, בכו הרבה באין רואה, – וכי ראית אותן בחדר האנאטומי דלוחות, מעוכות, מתמקמות, מושלכות לאשפה כסחי –

“החשבת על זה, מצדי, מה עצוב גורלו של אדם?” –
אבל מצדי אין לו פנאי עכשיו לחשוב על זה. מצדי, שעניו, עיני-קנאי, עיניו של אדם, שהוא תקוע כולו ברעיון אחד, ללא שיו, משיב:
– אז, כשתקיים החירות שלנו, – אז יהא פנאי לחשוב גם על זה...”

והם חוזרים לדבר על המצב. על הגזירות המתחדשות יום-יום, על שנהיינו לעבדים, שאין בשרם מרגיש עוד ביד המכה אותם, על גנני, שכבר העבירוהו

לירושלים כדי לשבת חמש-עשרה שנה במאסר ואין איש שם על לב, ועל הדם היהודי, שנשפך ודורש לא היה לו...

פתאום, ממול המסעדה, על ככר העיר, הגיעו אליהם צעקות, והם ראו המון הולך ומצטופף.

הם עזבו את מקומותיהם במסעדה ונגשו :

באמצע הככר עמד הרי. כבר היה מטורף לגמרי—בקלקי חזהו החשוף, בעיניו, שבערו מתחת לשערו הפרוע, בסחבות, שנגררו מאחוריו — למולו עמד שוטר בריטי, שניסה לגשת אליו ולאסור אותו. כפי שספרו, בא סהרי לירושלים מתל-אביב ברגל.

פתאום עמד המטורף למול השוטר הבריטי, שניסה להניח עליו את ידו, עיניו שפעו זעם, לוע-פיו נפתח והפליט ניבים כקרושי-דם :

— את כולם שחטו... במכוניות הובילו איברים מרוסקים מחברון... איטליזי סידרו בחברון מבשר-יהודים... היכן ה-פוליס? ה-פוליס? עמד מרחוק... תינוקות יהודיים נשחטו... הוא עמד והביט... ישובים נשרפו... עתה עיר-אדום תהיה חורבה... הצלה? לא תהיה הצלה. אין צי. היכן הצי? הצי טבע בים. השרים — לגורים. במכוניות יובילו אותם — איברים מרוסקים. הבנות — לבתי-זונות. אדום בוערת באש. עפר ואפר. אין צי, אין שרים, אין אדום. הכל — חורבה. ככה! ככה! ככה! והוא רקע ברגליו עד שהשוטר הבריטי נבהל מפניו והרפה ממנו — הוא רקע ורקע ברגליו, היהודי המטורף. דומה, שאדום האדירה היתה תחת רגליו, והוא כפש וכפש אותה בעפר באמצע-ירושלים...

כבר נרתע הצדה השוטר הבריטי כנבהל מפני הניבים. שזנקו מפיו של המטורף, כבר נתקלו אנשים ושמעו בפחד את דברי-הנאצה — באמצע-ירושלים, על הככר הראשית, עמד יהודי מטורף, מפיו פרצו מלים כקילוהי-דם, והוא קלל וקלל את אדום האדירה...

ד.

ובאותו בוקר של שבת, שבו נועדה ההפגנה, כפי שהוחלט בירושלים, קודם שיצאו ההמונים מן האספה בבית-העם, עמד יתומי בבית של מקרים, בסימטה הקרובה, עם הדגל, והמתין כדי לצאת משם ברגע הנכון אל ההמון. במקרה היה אותו חדר, שאליו הכניסוהו המקרים — חדר-ילדים. בפניות היו מסודרים כסאות קטנים, שגי תינוקות זהובי-תלתלים שיחקו שם, וכשכנס יתומי ניגש אחד מהם והראה לו את הבובה הגדולה שלהם, שיודעת בעצמה לפקוח ולעצום עינים. אחר-כך שבו לשחק, לטלטל איזה דָּבָן גדול, בלא לשים לב לדוד הזר. כל פינה בחדר-ילדים זה שפעה חמימות ושקט, שעטפו פתאום את יתומי — חמימות ושקט, כאשר

לא יָדַע כמה חדשים קודם לכן, כאשר לא יָדַע כמה שנים לאחר רגע זה. והיה לו, ליתומי, השקט ברגעים המועטים עד שתבוא ההתנגשות – טוב מאד, כמו שטוב לספינה קודם יציאתה ללב-ים כדי להאבק עם סערות, – לשהות עוד זמן-מה בחוף-מבטחים, ולמנות את הרגעים האחרונים של שהייתה בחוף-המבטחים, – כך עמד יתומי ברגע זה עם הדגל העברי הכרוך מסביב למוט בין ידיו והזין עיניו בראשים זהובי-התלתלים, בךָנִים, הפילים והבובות, שידועות לעצום ולסקוח עינים.

אך הנה רמו לו בָּשָׁן, שעמד בחוף, כי כבר הגיע הרגע לצאת – שלות הךָנִים, הבובות והתינוקות טָפחה בפעם האחרונה על פניו ונעלמה לְעַד – והנה הוא, יתומי, כבר הולך על-יד מצדי לפני ההמון הנוהר מן האסיפה, מעל להראשים נפרש הדגל העברי, דגל-המלכות המחולל והרמוס; עתה פתאום התנפנף ונמתח מעל ראש ההמון. כמפרש הזה. שנמתח ברוח נוחה מעל ספינה מפלגת לדרכה, כך התנפנף הדגל. תקיף ובלתי-מנוצח, מעל לראשי ההמון, שנהר מתוך קריאות כלפי הממשלה.

ולפני יתומי ומצדי, שנשאו את הדגל, צעד עתה אריה בָּשָׁן, חייל, שאבד מזמן את פלוגתו, פלוגה עזת-מרי, חפש וחפש אותה, והיה מיותם ואובד-עצות, ועתה כאילו מצא אותה שוב והתיצב בשורותיה. גופו הענקי חצץ בעד נושאי-הדגל מפני השוטרים, שחתרו לקחת אותו, ידיו הכבדות כמטילים נפנפו לכל הצדדים, הוא התרחב, תפס את כל רוחב-הרחוב, גופו היה חומה לדגל העברי, שהתנפנף עתה תקיף ובלתי-מנוצח מעל לראש ההמון, והוא צעק לתכרים:

– אל תתנו את הדגל! הם לא יקחו מאתנו את הדגל!!

ועתה כבר הכל עבר.

יתומי יָשַׁב עם חבריו בחדר משושה-הזוויות בעיר העברית, שממנו שולחים את האסירים ליפו. כבר גמרו לחקור אותו, כבר נחתם הפרוטוקול – עתה המתינו למכונת של המשטרה, שתקח אותם לדרך.

פתאום שמע מבחוף אָנְשָׁה וצלצול-כבלים כבד. כשפנה להציץ בעד האשנב הקטן – ראה גוף מכוסה דם, שְׁשֵׁנִי שוטרים התמתחו עליו והידקו את כבליו. רק עכשיו הציץ יתומי בפניו והכירו – זה היה סהרי.

הוא השתגע, השתגע לגמרו. אי-אפשר עוד להחזיק אותו בחופש. נפץ את השמשות בביתו של פקיד גבוה אחד – עתה מובילים אותו בכבלים לבית-חולי-רוח – הסביר השוטר לאסירים.

וסהרי, שנפגש עתה שוב ליתומי ושהלך אף הוא בצעדים כואבים מאד

בדרך הקשה שלו – סהרי, שהשתגע משום שלא יכול לנשוא את אסון-הארץ –
עמד עתה, כשפניו שותתים דם, וניער את הכבלים על ידיו, שמילאו את חלל-
המשטרה לצול-מרוסק ותבעני. הוא לא דבר עוד, לא חירף עוד, רק נהם כחיה
פצועה, שהדביקה הציידים ולכדה ברשת. עיניו המוכות פחד התרוצצו בפני
עצמן, כמובדלות לגמרון מן הגוף, הרחק מחדר-המשטרה, הרחק מן האסירים
והאוסרים – והוא נהם כחיה פצועה :
– או – או ! או ! או – או ! ...

והפקיד קשקשי (שההרצאה, שנשא לפני ימים אחדים על מלחמת-האזרחים
בסין, הצליחה מאד) עבר שלוב-זרוע עם אשתו, כשהוליכו את האסירים אל
המכונת הממשלתית, להסיע אותם ליפו. הפקיד קשקשי גמר זה עתה לאכול את
ארוחת-הצהרים במסעדה – היו שם לביבות מטוגנות ו-שניצל ווינאי, וכל זה
היה טעים מאד. הוא חש עד עתה את טעם האוכל הטוב, וכשראה את האנשים
המובלים כבולי-ידיים, חבק את אשתו דרך-חבה, עד כמה שאפשרי הדבר באמצע
הרחוב, בפני בני-אדם, והסביר לה :

– את מבינה, חביבתי, כל הענין הזה -- זהו ענין בשביל יחפים ופוחזים,
שאינן להם מה לאכול. וכי שמת לב, חביבתי, כיצד הם מלובשים? אנשים כאלה,
כשהם נכנסים לבית-הסוהר – הרי זו טובה בשבילם: לכל הפחות יהא להם מה
לזולל – חה-חה-חה – בשביל יחפים כאלה, אומר אני לך, חביבתי, בית-הסוהר
– זהו המקום המתאים ביותר – חה-חה-חה – בשבילנו זה לא ענין...
הפקיד קשקשי היה מרוצה מן ההלצה שהשמיע. ההלצה בדחה את דעתו
מאד, ואשתו, שהלכה שלובת-זרוע עמו, שנמצאה בראשית-ההשמנה של אחר
שלשים בחיי-שובע, נענתה לקשקשי בחכוק פנימי, שאישר, כי הלצתו היתה
מוצלחת, בחכוק עמוק של נשים משמינות – למול האסירים המובלים.

ואבא יבוסי, שוטר ארצישראלי, שלגדיו נמסרו האסירים ביפו לאחר שירדו
מן המכונת הממשלתית, היה שוטר דייקני מאד. עוד לפני שנים-מספר למד
בישיבה בעיירה פולנית. עכשיו היה שוטר מצוחצח מאד. מגפיו וכפתוריו עם הארי
הבריטי הדיהמו בבךקם. הוא היה מצטיין לפני המפקדים, הקפדנים מאד כלפי
שוטר יהודי, וכבר נכנס בין המועמדים לקבלת הכוכב הראשון.
כשנכנס אבא יבוסי למשטרה, קבל מכתב מאביו מפולניה:
"האמת נכון הדבר, מה שספר אחד מבני עירנו, שבא מאה"ק, כי הנך נמצא
בשרות הנקרא פאליציני, ואם אתה נזהר לקבוע עתים לתורה, ללמוד דף גמרא
בכל יום".

אבא יבוסי, לאחר שקבל את המכתב, שלח את תמונתו הביתה – ארץ ישראל אינה פולניה, ארץ-ישראל זוהי הארץ שלנו, שם יש שוטרים יהודים – ועל התמונה – בחור כארו בבגדי-שרד. כל הצעירות בעיירה, שראו את התמונה, יצא לבן – לא דבר קטן הוא: שוטר יהודי במשטרה במולדת העברית – אבל עתה, כשבדידי של אבא יבוסי הופקדו שלשת האסירים, שנאסרו במלחמה בעד הציוניות, – לא טוב נעשה לו, לאבא יבוסי. אבא יבוסי משרת באמונה לממשלת-פלשתינה (א"י), והוא סוחר את שלשת האנשים, שנלחמו לציוניות – לבית-הסוהר, כפקודתו של הקצין העומד על גבו. אבל כשהגיעו למדרגיגות על-יד הפתח של בית-הסוהר, וכשפרצו האסירים בשיר התוחלת העברית, ואותו שיר זנק מגרונותיהם של האנשים כבולי-הידים לתוך החלל, בין ההמון הסקרני הצובא על פתח בית-הסוהר, בין השוטרים הערביים המסתכלים:

“להיות עם חפשי בארצנו,

–ארץ ציון וירושלים...” –

ניגש הקצין הערבי לאבא יבוסי ופקד עליו:

– הִשְׁמַק אותם!

שוטר נאמן הוא, אבא יבוסי, מי שהיה חלוץ, שעלה לבנות את המולדת, ועתה קבל על עצמו לשרת את ממשלת-פלשתינה (א"י). הרבה פעמים שר אבא יבוסי, מתוך עמידת-דום, מתוך רטט בעצמותיו, את שיר התוחלת העברית – באספות בחוץ-לארץ, בפלוגות-ההכשרה, כחייל בין גייסות, שהתכוננו לעליה למולדת, – אבל עתה ממלא הוא את הפקודה, שקבל מן העומד על גבו – ומרים את רובהו על מצדי:

שתוק! שתוק! שתחדל תיכף לשיר את זה – אם לא – תקבל בִּשְׁצִים!
אבל אחר-כך, כשכבר הוכנסו האסירים פנימה – לא טוב נעשה לו, לאבא יבוסי. פתאום פרש הצדה, כמו שהוא, עם הרובה על כתפו, עמד ללא זיץ, ועיניו הכחולות והישרות התחילו זולגות דמעות, דמעה אחר דמעה. אין הוא מנגב אותן. אין הוא עוצר אותן – דמעה אחר דמעה מתגלגלת ונושרת על מעילו המצוחצח, על האריות הבריטיים שעל הכפתורים, שרק הבוקר ניקה אותם בקפדנות מרובה. הוא לא זז ממקומו. יודע הוא, אבא יבוסי, שאין זה יפה לשוטר – להתיפח על משמרו כתינוק, אבל עתה אין הוא מתבייש בפני הקצין. אין הוא מתבייש בפני הקהל העברי, עומד ומתיפח כתינוק, ודמעה אחר דמעה מתגלגלת על מעילו המצוחצח...

ה.

כשנכנסו האסירים לבית-הסוהר, כשהשוטר הערבי הכרסנני גמר את

החפוש – עד לסתרי-הגריבים – יצא לקראתם חנינה, השוטר היהודי הנמצא על-יד הדלת, וברך את מַצְדֵי כמו שמברכים מכיר ישן. לא בפעם הראשונה יושב כאן מצדי בגלל עוונות ציוניים, אפשר לומר, שכבר נעֶשָה בן-בית כאן, וכשהוא נכנס, מיד הוא שואל את חנינה:

– אינך יודע – הפעם יכניסו אותנו לחדר שעל-יד הצינוק, או לחדר, שפונה אל הים?

משל למי שנכנס למלון ומתעניין בחדר, שנשאר פנוי בשביל אורחים חדשים!

– בחדר שעל-יד הצינוק יושבים קומוניסטים – משיב חנינה בישוב-הדעת – ודאי, יכניסו אתכם לחדר הפונה אל הים.

וכשמביאים אוכל מן החוץ – נמצאו הפעם חברים טובים, ששלחו אוכל – עומד מצדי מן הצד ואינו נוגע בו.

– אָכְלוּ, אָכְלוּ, חברים – אומר הוא ליתומי ולקָשָן – לי אין תיאבון, ובקולו החד הוא מוסיף:

– אין צורך לשלוח אוכל בכלל... אין צורך בפינוק... לפתבג-המלך צריך להתרגל, רבותי, אני כבר התרגלתי. מה אתה אומר, חנינה?

חנינה מקמט את גבות-עיניו וניגש אל יתומי, שעדיין הוא מהסס:

– ודאי שמתרגלים. רק בזמן הראשון קשה – אחר-כך מתרגלים... עוד מעט יקצו לכם חדר, הכל יהיה בסדר. אצל ה-נאציֶאלֶסטבוֹ (הָרְשׁוֹת) תמיד הכל בסדר. – בכלל, אתם מבינים – מוסיף חנינה – העיקר – מי שמחזיק בידו את הרובה. עכשיו הם מחזיקים – והרי הם שולטים, ואתם יושבים כאן. ואילו, נגיד, הייתם אתם מחזיקים את הרובה – היו הם מתהלכים בבגדי-אסירים, ואתם, אפשר, יושבים בחלונות הגבוהים ונותנים פקודות. כך הוא עולמו של הקדוש-ברוך-הוא; לא תשנה כאן כלום.

פילוסוף גדול הוא-חנינה זה. ואין תימה בדבר: כשאדם יושב שנים על שנים על-יד הפשפש של בית-הסוהר, כשעוברים על-ידו רוצחים, אנסים, גנבים, באי-כח המלכות בפקודותיהם, אנשים מובלים לתליה ואנשים יוצאים לחירות לאחר שכבר שכחו, מה זו חירות – וכשתפקידו של אדם זה לשבת יום שלם על מקום אחד ולשמור, וממילא יש לו הרבה פנאי לחשוב מחשבות, – הרי אין תימה בדבר, אם אדם שכזה, גם אם שוטר פשוט הוא במשטרה של פלשתינה (א"י), נהפך במרוצת-הזמן לפילוסוף אמתי...

וחנינה עדיין הוא עומד ומביע מחשבות על גורלם של בני-אדם. בכלל-הוא אומר – לעתים רחוקות קרה לו, שמיֶשֶׁהו ישתחרר מכאן ולא יראה אותו שוב נכנס לכאן. יש למקום זה כח־משיכה בשביל בני-אדם – מי שהיה כאן פעם חזקה

עליו, שישוב עוד. גם אתם – מוסיף חנינה – ודאי, ישחררו אתכם לאחר זמן – וגם עמכם עוד אתראה כאן.

בין החיים כאן, בתוך בית-הסוהר, ובין החיים שמעבר לסורג, נמצא חנינה, היושב תמיד על-יד הפשפש של בית-האסורים – איש הבינים, התוחם בין שתי ההיות. ומשום כך הוא מדבר בישוב-הדעת שכזה של אדם עשיר מאד בנסיון, שאינו מתפעל משום דבר...

גם הִיָּה זו, שאליה נכנס עכשיו יתומי, עם השעות של הַסְּגָרוֹת מאחורי המנעול, עם בחירת המחצלת לשכיבה ("כמדומה, שזו פחות חשודה בפשפשים"...), עם מציצה אחת מסיגריה, שערבי, שנמצא בתא השכן, הוציא אותה מפיו והעניק אותה לך, עם כביסת החולצה על-יד הברז, עם כיבוי החשמל בתא כמעט בתחילת הלילה, – הויה זו היתה מוצדקת ומורכבת מאד בגיוונה לא פחות מאותה הויה, שבה נמצא עד עכשיו. אף כאן, במקום, שהכל היו נתונים תחת יד אחת וחיו לפי משטר של שויון, אף כאן, כמו בחופש, היו דרגות-דרגות בין האנשים: היו "פני" ולא "פני", היו "מורמים מעם" והיה סתם אספסוף, שאינו שֶׁוה פרוטה לפי הערכתם של תושבי-המקום. היו כאן אסירים בגלל כסף, בגלל אי-תשלום חובות, יהודים עלובים, יחפים כמעט, שהיו מחזירים כקבצנים מסביב למאושרים, שקבלו אוכל מן החוץ, ומתרפסים לפניהם על לגימת-מרק; היו גנבים קטנים, גנבי-כיס, שעניניהם התרצצו תמיד ודומה, שאף כאן היו מחפשות מה לגנוב, אף אם לא היה כאן שום דבר שוה-כסף אצל אסירים, – מתוך הרגל המקצועי; היו ערביים בעבאיות, שפניהם פני-פלחים פשוטים ושספרו עליהם, שהם מועדים לפשעים נוראים; והיו ערביים מגוהצים, שנכשלו בהחזקת-נשק; והיו מיוחסים מיוחדים, כאותו די-רוס, ה-גולן היהודי, שקראו לו משום מה בשם צרפתי, שהיה משכמו ומעלה גבוה מכולם, שנאסר בגלל שוד-מכונית נועז מאד על הגבול, – ואותו היו הכל מכבדים, פתוח בשוטרים וסיים בטֶבֶת, שהיה מקבל את די-רוס במטבח כבן-בית ומכבדו בכל טוב. ה-גולן היהודי היה מופיע בין ה-פרוטרוט, בין האסירים-סתם, כנץ הזה המופיע בין תרנגולות, – ומיד היו כולם מתפזרים ברתת מפניו, וכשהיו מביאים אוכל למישהו, היה ניגש ראשון ובוחר לו את הנתח השמן ביותר, והכל יָדְעוּ, שלו, ל-גולן היהודי, מגיע באמת הנתח השמן, תרומה מכל מנת-אוכל הבאה מן החוץ.

היו כאן קומוניסטים, שהיו יושבים תמיד בכנופיה צפופה, מסתכלים בשאר האסירים בהירות ובבטחון עצמי של בני-אדם, שעולם-הצדק כבר נמצא מוכן ומוזמן בכיס-בגדם. הם היו מקבלים אוכל בשפע בשעות קבועות מבחוץ, בלא להעניק ממנו אף לאסיר אחד. הם היו מבליים את הזמן בינם לבין עצמם, ורק

לפעמים נכנסו בשיחה עם אסיר ערבי, שספרו לו על ה"צהיוניון" העושים ועל דרך ההתקוממות כלפי היהודים, והיו באותו זמן כמקיימים מצוה קדושה, בה בשעה שהאסיר הערבי רק היה מְמַצְמֵץ בעיניו לשמע הדברים העמוקים כשהוא מתאמץ לעכל את התורה הקשה.

היו כאן אסירים ערביים, כפריים, שיסבו ישיבת-ברך, שהמתינו באי-סבלנות למנת-האוכל הממשלתית, וכשקבלו אותה היו אוכלים אותה לאט-לאט, בדחילו ורחימו, כמטעמי-חג.

והויה זו מאחורי הסורג היתה אדירה, עצמית, מסוגרת בתוכה, מוצדקת במהותה, ממש כאותה ההויה האחרת מעבר לסורג, במקום שאנשים אכלו מרק מקערות גדולות והסתובבו בשטח יותר גדול במקצת, מוקפים סְנָגִים פחות נראים לעין. והיה מוזר הדבר, ששתי ההויות מתקיימות זו על יד זו, ורק סייג דק מאד מבדיל ביניהן...

יתומי הרגיש, שנגע עתה בהויה חדשה זו, וגם אם ילך מכאן תשאר לו נגיעה אליה, נגיעה גם להויתו של האחרון באסירים העלובים—ונגיעה זו, הנְצָרֶכֶת בנשמה, תשאר בו, גם אם יהיה אחר-כך חפשי לטוס מקצה תבל ועד קֶצֶה...

ו.

אבל כְּשִׁירָד הלילה, כשכבה החשמל בתא-היחיד, שאליו הוכנס יתומי (המשגיחים הפרידו בינו ובין שני חבריו), — רחקה ממנו גם ההויה ההיא, גם האסירים החוטפים שְׁרִי-אוכל מן הקערות, גם אלה העוסקים כאן ב"דיסקוסיות", גם השוטר הנובר בגרביים לחפש סיגריה — רחקו הפושעים בתאים הסמוכים. הוא היה מובדל מְּלַל בתא הבודד שלו.

רק מפעם לפעם מְנַעַת מבעד לסורג נשימת-רוח מְעַבֵר הים האדיר — וגוועת בין כתלי-התא; רק הצלצול של שעון-העיר נופל מפעם לפעם לתוך החלל רב-הדממה ושוקע בו, כאבן במצולת-מים, — ושוב דממה.

ופתאום התרומם התא, שבו יִשְׁבֵה האסיר, התא עם המחצלת על הרצפה, רְהִיטו היחיד, — מעל להוית-עולם זו, שבה רחשו עתה היצירים באהבותיהם, בשנאותיהם, בסרדותיהם, בשלותם ובאשרם הַזְעִרְעֵר — בערי ציון ובישוביה, — והתא הבודד והמרוחק מְקָל יש היה עתה כמצפה על ראש מגדל גבוה, מעל לשטחים, מעל לזמנים —

וכשנעלמו כל היצירים הנחים עתה איש-איש על משכבו, וכשמעל לכל הוית-הרגע יָרַד כמסך כבד, המכסה-כל, מעיניו של יתומי, האסיר הבודד בְּתָאוּ, נקרעה פתאום כמחיצה אחרת מלפני עיניו, נקרעה מחיצה אל מעבה-הזמנים והדורות — ויתומי ראה עתה בני-אדם אחרים, סגורים איש-איש בתא שלו, כשומרים

דרך פרוודורים ארוכים מאד, והקולות הלכו וגברו, וכבר נעשו כנהמת כפירים
שבויים בכלוביהם, פורצים את סורגיהם ומזנקים לדרור –

– ה – או ! ה – או ! ה – או !

אנו ערים ! הננו, הערים ! אנו אובדים, אבל אנו נעיר את המחנה תִּישָׁן !

ה – או ! ה – או ! ה – או !

כך הלכו והתגלגלו, הלכו וגברו הקולות בסוגר, דרך מעבֵה-הדורות, מעל

להייתה של אומה ישנה על סף-תהומה, והקולות היו לנהמה, כנהמת-ים –

– ה – או ! ה – או ! ה – או !

אנו ערים – אנו ערים תמיד – אנו נֹאבֵד, אבל אנו נעיר את המחנה הישן –

בחוץ כבר הִבְהַב יום חדש, והמפתח של השוטר חרק במנעולים, לעורר

את האסירים לעבודת-המלכות...